

PERSONATGES A LA MALNOMINACIÓ NORD-CATALANA (ASPECTE SEMÀNTIC DELS SOBRENOMS)

Pasqual TIRACH ALVENTOSA

Poc a poc els sobrenoms a la Catalunya-Nord revelen llurs secrets. D'ençà de molts anys hem emprès un treball de terreny¹ que té com a finalitat recollir els sobrenoms per cada vilatge de les terres catalanes septentrionals.

Tot i que les enquestes encara no s'han acabat, se pot fer un munt de constatacions i llençar pistes de reflexió.

M'agradaria presentar-vos primer un cert nombre de raonaments que permetran copsar millor la sobrenomiació, i en particular pel cas de la Catalunya del Nord.

La segona part la reservarem a un aspecte precís, i més aviat divertit, del material recollit.

A.O.C. i canibalisme

La primera qüestió que es planteja davant la sobrenomiació és la funció d'aquest fenomen. Com qualsevol nom serveix a designar ; en aquest cas, una persona. Ara bé aqueixes persones ja posseeixen un nom legal, registrat i oficial. El menester - a l'origen no és un vici sinó un menester- el menester sorgeix quan la comunitat pateix d'una inflació dels mateixos cognoms. El paper del renom és clar : distingir, diferenciar els homònims talment com ho faria un accent diacrític.

És cert que a la llarga ha passat a ser un usatge, potser un passa-temps. L'observació dels altres és a la base dels sobrenoms.

Me direu "qui té un sobrenom" ? Si escolteu els informadors, vos confien que cada casa té un sobrenom. En la pràctica és més aviat difícil de recordar l'apel·lació

¹ vegeu *Els sobrenoms a la Catalunya del Nord*, tesina de mestratge presentada a la Universitat de Perpinyà, abril 1989 i *Els sobrenoms a la Catalunya del Nord : Cerdanya, Capcir, Alt-Conglent*, tesina de DEA, Universitat de Perpinyà, Juny 1991.

extralegal de cada nucli familiar, però no dubtem que el fet de resseguir els carrers - encara que mentalment- és un bon mitjà per fer memòria.

Ara bé, l'experiència nos porta a fer calques restriccions : en la major part dels casos sembla que a les famílies més benestants, als rics del vilatge, al gros propietari no se'ls atribueix cap renom. Els capellans i els mestres d'escola escapen també al bateig popular, reflex d'un antic ordre social.

Hom veuria aquí un esbós estructural del microcosme que representa (o millor dit *representava*) un vilatge. La malnominació se basa sobre la inclusió de l'individu en el grup (o sobre l'exclusió) : tothom coneix tothom, les activitats són variades, totes les professions bàsiques hi són presents, els vicis nombrosos, la convivialitat no exclou les rivalitats i la comunicació interna funciona de primera. Dins aquesta societat cimentada, els ulls i les llengües encara funcionen². Els que reconeixem com a semblants, els que se senten parions, s'inclouen en aqueix sistema de nominació. Són acceptats. En són exclosos certes capes socials, sobretot en les aitures. En el cas d'un foraster que se casa en el vilatge, el qualificatiu que li serveix de sobrenom com per exemple el Gavatró o El Torrellà, o la Pianenca és una marca de reconeixença, d'adopció, tot conservant l'estigma de la seua procedència.

A part d'això el sobrenom ha de suplir un sistema de nominació legal, arbitrari i caduc. Quan un foraster es presenta per visitar el senyor Dellonses i que l'ingenu interroga un vianant que trapa sus la plaça, demanant-li on viu aquell senyor Dellonses, el membre de la comunitat és incapaç d'informar-lo : de l'interior no s'utilitza l'apel·lació legal. El foraster, exterior a la comunitat no comparteix el llenguatge. Li caldrà emprar una perífrasi - generalment la descripció física de l'individu recercat. Si el pobletà reconeix el retrat exclama : "ah, voleu dire en palpa lloques ! "

Els renoms pertanyen a un territori precís, són controlats per la població i... apreciats. Per això, a tall de *bertranada*, direm que els sobrenoms són A.O.C., apel·lacions d'origen controlat³.

Un altre aspecte que ha sorgit al llarg de les enquestes i que voldria recalcar avui, és aquesta tendència, de part de l'enquestat, al moment del primer contacte, de defugir la qüestió dels sobrenoms oriünds. Sovint al·ludeix al poble veí : quan interrogueu un habitant de St Genís, vos recomana : "oh, si aneu a Sureda, en trobareu de sobrenoms". Quan enceteu les recerques a Forques, vos diuen : "aquí n'hi ha pas tant com a Pontellà ! "

El que podríem anomenar *síndrome del canibalisme* : "els caníbals sem pas nosaltres", diuen els habitants d'una tribu de Nova Guinea -coneguts com a caníbals- "són els altres", referent-se a la tribu veïna. Prova que hi ha una certa coneixença dels veïns i un punt de comparació, avaluant els altres, refusant la responsabilitat dels sobrenoms. I tanmateix, al cap i a la fi, són tan prolífics en sobrenoms com els veïns.

2 Molts informadors coincideixen dient que la televisió ho ha matat tot. La instal·lació de la pantalla en les cases ha fet callar els veïls a la vora del foc i els ralls al repetell del sol.

3 *Appellation d'Origine Contrôlée* designa un producte vitícola, referint-se al territori, producció i cepatge.

Cronologia semàntica

De tot el material recollit he construït una cronologia a base de sobrenoms procedents de personatges coneguts. No sempre nos han assabentat de l'origen de la nominació, però se veu clarament que la comparació física és el cas més freqüent. La presència de cognoms cèlebres en substitució del cognom usual mereixerà un estudi lingüístic més aprofundit. Per ara nos acontentem de proposar una llista.

-1000	en Ramsès (Vingrau)
-100	el Cesar (Trullars)
segle XIV	Barba Ros (Argelers)
segle XVI	Duc de Guise (Vilallonga de la Salanca)
1580-1645	Quevedo (Llívia)
1638-1715	Louis XIV (Banyuls)
1694-1778	en Voltaire (Vinça)
1743-1812	en Rothschild (Prats de Molló)
1769-1821	en Napoléon (el Portús, Tuir, Vinça, el Soler, Toluges)
1770-1842	Cambronne (Port Vendres, Vilallonga de la Salanca) ⁴
1773-1827	en Surcouf (Port Vendres) ⁵
1786-1853	l'Arago (St Hipòlit) ⁶
1810-1891	Barnum (Vilallonga de la Salanca) ⁷
1838-1882	en Gambetos (Salses) ⁸
1841-1931	en Fallières (Cotlliure) ⁹
1852-1931	en Joffre (Cotlliure, Montferrer) ¹⁰
1855-1922	en Deschanel (Prats de Molló) ¹¹
1856-1951	en Pétain (Caixàs)
1869-1958	en Cachin (St Esteve) ¹²
1870-1930	Primo de Rivera (Serrallonga)
1876-1958	Pic XII (Vilallonga de la Salanca) ¹³
1877-1932	Maginot (Vingrau) ¹⁴

⁴ Pierre Cambronne, general francès que comandava la "Vieille Garde" a Waterloo. A l'enemic que li ordenava de capitular, ell va contestar un "merde" enèrgic que li va donar fama. És per aquesta mateixa paraula que aquest dòquer de Port Vendres porta el seu nom. Quan se li demanava què feia, desenteneïnat i amb els braços creuats sobre el pit, contestava: "faig com en Cambronne, m'emmerdi".

⁵ Robert Surcouf, tingué fama pels seus viatges marítims i les seues victòries contra els britànics. Acabà la seua carrera com a un dels més rics armadors francesos.

⁶ François Arago va néixer a Estagell. Conegut astrònom i polític. El seu fill fou membre del govern el 1870. El portador d'aquest motiu pervenia d'Estagell.

⁷ Barnum fou director de circ.

⁸ per Léon Gambetta, polític francès, defensor de la República.

⁹ Armand Fallières, polític província i d'esquerres, fou president de la República francesa el 1906.

¹⁰ Josep Joffre, Mariscal de França i conegut com a gran vencedor de la batalla del Marne, va néixer al Rosselló, a Ribesaltes. A Cotlliure, la persona batejada així, deu el seu sobrenom al seu bigoti.

¹¹ Paul Deschanel fou portat a la presidència de la República francesa pel Bloc National. S'hi quedà només alguns mesos.

¹² Marcel Cachin va ser un dels principals líders del Partí Communiste francès.

¹³ Papa italià des del 1939 fins al 1958.

1878-1940	en Chiappe (Tuir) ¹⁵
1883-1945	en Mussolini (Elna)
1884-1972	en Truman (Salses) ¹⁶
1885-1963	en Chautemps (Montoriol, Cotlliure) ¹⁷
1886-1934	l'Estavinski (Opol, Sureda) ¹⁸
1889-1945	L'Hitler (Banyuls, Trullars)
1889-1952	La Tate de Tassigny (Elna) ¹⁹
1889-1969	Hô Chi Minh (Pontellà) ²⁰
1890-1970	en De Gaulle (Opol, Prats de Molló, Calce)
1892-1937	el Vaillant Couturier (Sureda) ²¹
1892-1975	en Franco (Tuir)
1895-1970	Timoshenko (Serrallonga) ²²
1917-1963	en Kennedy (Trullars)
1917-1970	en Bourvil (St Andreu, Sureda, Tuir) ²³
anys 60	el Beatles (Planès)

alguns esportistes :

Brousse (Salses), Menar (Vingrau), en Papillon (Port Vendres, Sureda), en Robic (Vinçà), Ben Barrec (Canet), en Joriguif (Campome), Quillo (Tarerach), Thys (Pià) i en Zitrone (Pontellà), el cronista televisiu.

i els polítics més recents :

Fidel Castro (Planès), la Thatcher (St Joan Pla de Corts), en Walesa (St Joan Pla de Corts).

Aquesta llarga i riquíssima llista de retrats demostra que aqueixos microcosmes, aqueixos vilatges, amb llur codi nominatiu propi, no deixen tanmateix d'absorbir informació de l'exterior. No són de cap manera aïllats i impermeables. Els sobrenoms han revelat coneixences insospitades. El complement lògic d'aquest treball serà la presentació dels personatges ficticis emprats en la malnominació.

¹⁴ André Maginot, polític francès, ministre de la guerra, fou a l'origen de la llei sobre les fortificacions de l'Est, que portaren el seu nom : la Ligne Maginot.

¹⁵ Jean Chiappe, prefecte de policia i més tard diputat, fou enviat a sèria com a Alt Comissari pel govern de Pétain ; però el seu avió fou abatut sobre el Mediterrani per la RAF.

¹⁶ Harry Truman, president dels Estats Units d'Amèrica del 1945 al 1953.

¹⁷ Camille Chautemps, president del Conseil entre 1930 i 1938, intentà conduir el Front Populaire després de la caiguda del cabinet Blum.

¹⁸ Alexandre Stavisky : d'origen rus, aquest home de negoci va fer una estafa al País Basc. L'escàndol valgué la caiguda del ministeri Chautemps.

¹⁹ per Jean de Lattre de Tassigny : el 1944, firmà a Berlín l'acte de capitulació dels exèrcits alemanys.

²⁰ sobrenom de Nguyen Sin Cung, conegut també com al "patriota" ; fundà el partit comunista indoxinès i el Viet-minh que dirigí en la lluita contra el Japó i França ; acabà president de la república democràtica del Vietnam el 1954.

²¹ Paul Vaillant Couturier, diputat comunista, redactor en cap de *l'Humanité* a partir de 1928.

²² Semion Konstantinovitx Timoshenko, mariscal de l'URSS que controlà el conjunt de les operacions bèl·liques el 1944 i 1945.

²³ Actor - teatre i cinema.